

Anna URBAŃCZYK-BEKIESCH

Góry Św. Anny między przestrzenią sakralną a sferą polityczno-historyczną

Wstęp

Góra Św. Anny to wyjątkowe miejsce w przestrzeni kulturowej Śląska zarówno dzięki swoim walorom religijno-turystycznym jak i swojej historii. Na tym wzgórzu łączą się ze sobą historia, religia, tradycja i wyjątkowa przyroda tworząc atmosferę miejsca pamięci. Dla większości pielgrzymów przybywających tłumnie na Górę Św. Anny miejsce to przepełnione jest świętością, odnajdują tam pocieszenie, proszą w modlitwie o błogosławieństwo w przepięknej Bazylice Świętej Anny lub pielgrzymując ścieżkami kalwarii annogórskiej. Góra Św. Anny to jednak nie tylko duch sakralny Górnego Śląska, to także namacalny dowód wydarzeń historyczno-politycznych mających duży wpływ na historię Śląska i całego kraju. Te skrajności, ten kontrast tworzy fenomen tego miejsca. Z jednej strony miejsce sakralne, z drugiej miejsce nacechowane walką i śmiercią Powstańców, z jednej kult religijności a z drugiej kult nazistowskiej polityki Hitlera. Dodatkowego znaczenia w interpretacji tego miejsca dodaje topografia Góry Św. Anny, jest to przecież mała miejscowość, którą wzdłuż i wszerz można przejść w przeciągu dwóch godzin zegarowych. Czy rozbieżność tych dwóch aspektów można potraktować jako element budujący jedno miejsce pamięci czy należy całkowicie odrębnie potraktować te tak siebie nawzajem wykluczające perspektywy? W kontekście miejsca pamięci jakim jest oczywiście Góra Św. Anny każdy z tych aspektów ma swoje miejsce, ich odmienny charakter sprawia, że w tym miejscu tworzy się niebanalna przestrzeń, w której bardzo blisko

siebie są przeszłość, terażniejszość i przyszłość. Bez wątpienia kontrast powoduje, że widzimy coś dokładniej, sprawia, że widoczne są granice, jednak w kontekście miejsca pamięci kontrast historii i religijności nie jest zwykłą granicą oddzielającą te dwa elementy.

1. Pamięć zbiorowa i kulturowa jako podstawa istnienia miejsc pamięci

Są takie miejsca na ziemi w których czujemy przeszłość bardziej niż w innych. Dla przeciętnego człowieka może to stwierdzenie brzmieć bardzo powierzchownie i nad wyrost, ale czy na co dzień ludzie są świadomi tego w jaki sposób przeszłość odzwierciedla się w terażniejszości? Myślę, że mimo tak bardzo prężnie rozwijającego się w ostatnich dekadach dyskursu pamięci nie jest to priorytetowy temat rozważań i interpretacji w kontekście miejsc, które razem z historią zdarzeń tworzą całokształt przeszłości. Pamięć w swojej funkcji nie rozdziela w przywoływaniu przeszłości wydarzeń z miejscem i topografią, wręcz przeciwnie uzależnia te elementy od siebie tworząc w ten sposób spójną i nierozzerwalną kompletność. Moje rozważania dotyczące miejscowości Góry Św. Anny w kontekście miejsca między przestrzenią sakralną a polityczno-historyczną chciałabym rozpocząć od prześledzenia teoretycznych zagadnień kluczowych w badaniu Góry Św. Anny jako miejsca pamięci pełnego kontrastów.

W dobie bardzo prężnego dyskursu pamięci powstaje coraz więcej koncepcji uchwycenia nie tyle samego pojęcia pamięci, jak jego konotacji i wrodzonym mechanizmem wspomniania. Według założeń najnowszych badań naukowych instytucje takie jak narody i państwa nie posiadają w sobie pamięci tylko ją w sobie tworzą. Aby ten proces mógł się ziścić grupy społeczne korzystają z dostępnych im rekwizytów pamięci w formie symboli, tekstów, obrazów, tradycji i rytuałów, odnosząc się do miejsc i pomników.¹ Można więc założyć, że pamięć zbiorowa kreuje wizerunek społeczeństwa w określony sposób, tworzy jego tożsamość według swoich zasad nie zostawiając w ten sposób miejsca na dowolność interpretacji poszczególnym jednostkom. Pamięć zbiorowa różni się tym zdecydowanie od pamięci indywidualnej ponieważ nie wyrasta z doświadczenia indywiduum tylko z relacji każdego świadka przeszłości, jest zmodyfikowana poprzez subiektywne podejście oraz sposób relacji. Dzięki temu pamięć kolektywna nie jest fragmentaryczna, nie sprawia wrażenia wyjętego z kontekstu zdarzenia tylko tworzy pełną całość, którą charakteryzuje struktura narracyjna i jasny przekaz, jak również symbolizm, na którym się ten

---

¹ A. Assmann, *Między Historią a pamięcią. Antologia*, Warszawa 2013, s. 47-48.

rodzaj pamięci opiera. Obecnie obok kategorii pamięci istotne miejsce w badaniach nad jej fenomenem odgrywają również materialne znaki, symbole, pomniki, monumenty, legendy, opowiadania, tradycje i rytuały. Dzięki tym elementom, które stanowią swoistą podporę wspomnień z przeszłości możliwe jest przekazywanie pamięci na dalsze pokolenia. Według Maurica Halbwachsa, teoretyka pamięci zbiorowej, ludzie potrafią wspominać w sposób spójny tylko w ramach grup społecznych, do których należą. Grupy społeczne określają treść swojej pamięci indywidualnej, wynikającej z doświadczenia każdej jednostki łącząc ją z pamięcią historyczną oraz nadają lokalizacje czasową i przestrzenną. Ten proces umożliwia tworzenie spójnych wspomnień grupowych, na treść których realny wpływ mają wspomnienia każdego należącego do danej grupy społecznej. Potwierdzenie tezy Maurica Halbwachsa odnajdujemy w rozważaniach Paula Ricoeura, który warunkuje uruchomienie naszych wspomnień od naszej egzystencji w grupie. Za pomocą wspomnień innych osób współnależących do społeczności możemy tworzyć własne wspomnienia bazując na opowieściach zasłyszanych od innych.² Ponadto bardzo ważnym elementem powstawania wspomnień kolektywu jest ich werbalizacja i wydzwięk, a więc przekazywanie wspomnień co umacnia i rozbudowuje dane wspomnienia. Pamięć zbiorowa dzięki temu, że powstaje z pamięci jednostek nacechowana jest emocjonalnie oraz spełnia funkcje społeczne w trakcie samego powstawania jak i przekazywania co odróżnia ją od historii. Należy tutaj zauważyć, że pamięć kolektywu to swoiste wyobrażenie przeszłości- pamięć grupy, a więc postrzegana perspektywicznie, co oznacza, że może zmieniać się z upływem czasu i potrzebami społecznymi grupy.³ Z tego samego założenia co Maurice Halbwachs wychodzi również Fryderyk Nietzsche, który w swoich rozważaniach perspektywiczny wydzwięk pamięci zbiorowej porównuje do postrzegania horyzontu z różnych punktów obserwacji. Znaczenie tego porównania jest bardzo jasne, nasz punkt widzenia zmienia się w zależności od perspektywy, z której patrzymy, a więc postrzeganie przeszłości uzależnione jest również od perspektywy i sytuacji zapamiętania. Reasumując teorię Maurica Halbwachsa można stwierdzić, że pamięć zbiorowa jest zjawiskiem ukierunkowanym na terażniejszość, podlega ciągłej ewaluacji i mimo tego, że ulega przypominaniu i zapominaniu jest stale obecna w dialektyce poprzez akty komunikacji, tradycje i rytuały. Dla tworzenia się tożsamości społecznej nie jest to bez znaczenia, wręcz przeciwnie ponieważ pamięć zbiorowa jest

---

² M. Saryusz-Wolska, *Spotkanie czasu z miejscem. Studia o pamięci i miastach*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2011, s. 26.

³ M. Saryusz-Wolska, R. Traba, J. Kalicka, *Modi memorandi Leksykon kultury pamięci*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2014, s. 346-350.

integralną częścią dyskursu tożsamościowego, a więc głównym czynnikiem determinującym tożsamość.⁴

Kolejnym bardzo znaczącym poziomem pamięci, który bezpośrednio związany jest z procesem tworzenia się miejsc pamięci jest pamięć kulturowa, która służy przekazywaniu doświadczeń, przeżyć oraz wiedzy ponad pokoleniami, co umożliwia stworzenie długoterminowej pamięci. Pamięć ta stanowi rodzaj pamięci zbiorowej i opiera się na instytucjach i mediach, które dbają o nią i umożliwiają przekazywanie jej dalej. Kluczowe znaczenie nabiera tutaj fakt, iż na poziomie tej pamięci konieczne jest przeniesienie wspomnień i doświadczeń grupy na nośniki materialne, jak film, książka czy obraz. Dla pamięci kulturowej jej miejsca i znaki, tak jak muzea, galerie oraz centra dokumentacyjne mają zasadnicze znaczenie. Wnoszą one do naszej teraźniejszości elementy przeszłości, informacje jak społeczeństwo pamięta swoją przeszłość a nie jaką ona była. Jest to zgodne z teorią Jana Assmann, który przypisuje najważniejszą rolę pamięci kulturowej, która ma za zadanie przekazywać sens, rejestrować nie faktyczną, ale wspomnianą historię.⁵ Proces przekazywania zasobów tej pamięci zależny jest jednak od potrzeb i wymogów każdej teraźniejszości. W dobie przemian historycznych naturalnym procesem jest ciągle dopasowywanie, odnawianie oraz interpretacja dostępnych zasobów pamięci kulturowej. Dzieje się to za sprawą mediów, instytucji kulturowych oraz systemu edukacji, które czuwają nad tym aby zmagazynowana wiedza była podstawą danych interpretacji i dyskusji, aby możliwe byłoby oderwanie się od żywej świadomości. Pamięć kulturowa musi oczywiście dbać o swoje zasoby oraz bardzo skrupulatnie je konserwować, jednak bez wpływu teraźniejszości oraz subiektywnej oceny jednostek nie jest możliwe samo istnienie pamięci a tym bardziej przekazywanie jej dalszym pokoleniom. Zasoby pamięci kulturowej są otwarte na wszelakie interpretacje, nie narzucają wąskiej ścieżki rozumienia tylko wspierają proces powstawania nowych subiektywnych wcieleń kultury, które związane są z określonym czasem i punktem widzenia. Te cechy pamięci kulturowej pozwalają na ponadczasową komunikację społeczeństwa w współtworzeniu jej zasobów, ujawnianiu się jej cech w tożsamości społeczeństw na przełomie wieków.⁶ Dużą rolę odrywa w tym procesie również pamięć jednostek, a więc pamięć indywidualna, która współtworzy nowe odsłony pamięci kulturowej, dokłada subiektywne spojrzenie, kreuje na

---

⁴ J. Nowak, *Spoleczne reguły pamiętania. Antropologia pamięci zbiorowej*, Kraków 2011, s. 54.

⁵ J. Assmann, *Pamięć zbiorowa i tożsamość kulturowa*, tłum. Dyroff S., Żytyniec R., Warszawa 2003, s.11-16.

⁶ A Assmann, *Między Historią a pamięcią. Antologia*, Warszawa 2013, s. 54-57.

bazie jej zasobów nowe twory oraz angażuje się w proces przekazywania pamięci dalszym pokoleniom. Pamięć kulturowa jest w swojej naturze bardzo złożona i zdolna do przemian co powoduje, że staje się bardzo krucha i podatna na zniekształcenia.

Pamięć o przeszłości ciągle ewoluuje, zmienia perspektywę, zmienia się poprzez ciągle zapominanie i przypominanie. Każdy element pamięci kulturowej poddawany jest tym zabiegom, każdy przechodzi przez szereg zmian, które mimo tego, że zmieniają niektóre elementy kulturowe nadal pozostawiają swój sens – swój przekaz. Dzieje się to za sprawą dualności w budowie i funkcjonowaniu pamięci kulturowej. Dzięki temu, że w pamięci kulturowej nakładają się na siebie dwie przeciwstawne warstwy pamięci funkcjonalnej i magazynującej możliwe jest istnienie w niej przeciwstawnych relacji w postaci pamiętania i zapomnienia, świadomości i nieświadomości. Granica między pamięcią magazynującą, a więc taką, która zabezpiecza materialne ślady kulturowej przeszłości a pamięcią funkcjonalną, która dba o to by dane elementy pamięci nie traciły siły swojego wyrazu i były ciągle opracowywane i przekazywane przez kolejne generacje, nie może stać w miejscu. Granica ta musi być ruchoma, a więc musi zachodzić swoista interakcja pomiędzy tymi dwoma elementami pamięci kulturowej. Tak spójne współistnienie tych elementów umożliwia istnienie i ciągle odnawianie się pamięci kulturowej. Tak jak pisze Aleida Assmann przeciwstawienie pamięci funkcjonalnej i magazynującej opiera się na określonych różnicach w istocie, które naprzemiennie po sobie następują tworząc wyobrażenie kultury jako pamięci. Należy tutaj zaznaczyć, że zasoby pamięci kulturowej nie mogą być przekazywane na drodze dziedziczenia genetycznego, jak również nie jest możliwe wymyślenie ich na nowo przez każdą kolejną generację a więc konieczne jest aby podlegały kodyfikacji i stabilizacji, aby mogły być przekazywane kolejnym generacjom, zmieniane i odnawiane.⁷ W tym kontekście pamięć kulturowa bezpośrednio wpływa na funkcjonowanie w przestrzeni miejsc pamięci, które w swojej strukturze składają się z wielu aspektów przemawiających do naszej świadomości jako namacalny świadek przeszłości. W przypadku omawianej miejscowości Góry Św. Anny, która bezspornie reprezentuje w swojej istocie miejsce pamięci powraca do przeszłości nie tylko poprzez nośniki materialne charakterystyczne dla tego miejsca, ale również poprzez konkretne działania: pochody, zgromadzenia, a ze względu na jej sakralny charakter wydarzenia religijne takie jak odpusty i pielgrzymki. Nie jest to odkryciem, że miejsca pamięci odnoszą się zawsze do przeszłości, ale warto zwrócić uwagę na to, że zachowują one ciągłość pomiędzy przeszłością poprzez teraźniejszość aż do przyszłości.

---

⁷ Ibidem, s. 59-62.

Na tak bardzo nacechowany pamięcią charakter Góry Św. Anny wpływ mają różnorodne aspekty: historia, religia, położenie geograficzne i tradycja. Jak już wcześniej zostało wspomniane są to dość skrajne elementy, które osobno tworzą swoją własną historię i charakter, natomiast wspólnie tworzą miejsce pamięci. Można pokusić się o stwierdzenie, że bez zaistniałych kontrastów miejsce to byłoby jednym z wielu miejsc pielgrzymkowych bez swojego indywidualnego charakteru jaki nadaje mu podwójne znaczenie jako miejsce kultu religijnego i miejsce tak ważnych wydarzeń historyczno-politycznych.

Zjawisko jakim jest kultura pamięci rozbudowało się w ostatniej dekadzie XX wieku znacząco, zinstytucjonalizowało się za pomocą różnego rodzaju ośrodków i projektów, mających na celu zachowanie pamięci. Góra Św. Anny jest namacalnym przykładem, że zachowanie pamięci wydarzeń i przodków niesie ze sobą różnorakie konsekwencje. Dla jednych miejsce to jest miejscem świętym, natchnionym duchem sakralnym dającym nadzieje będąc namacalnym dowodem wiary. Dla innych miejsce to jest upamiętnieniem walk żołnierzy o wolność, dla jeszcze innych olbrzymi amfiteatr nabiera znaczenia dopiero w kontekście interpretacji jego przeznaczenia jakim była polityka Adolfa Hitlera. A czym jest w rzeczywistości to miejsce pamięci? O czym przypomina? Przypomina o historii, o dziejach przodków, o sile człowieka i o tym, że wiara od zawsze jest siłą napędową ludzkości. Gdyby zabrakło jednego elementu w interpretacji przeszłości na jaką pozwala nam to miejsce przeszłość jawiła by się w całkiem innej odsłonie. Te kontrasty są siłą tego miejsca, sprawiają, że wydźwięk jego historii jest ciągle aktualny i daje nowe możliwości interpretowania i poznawania go na nowo.

2. Sakralny charakter Góry Św. Anny

Góra Św. Anny jest jednym z najistotniejszych miejsc w przestrzeni kulturowej Śląska. Jej sakralny charakter tworzy Bazylika Świętej Anny wraz z kompleksem kalwaryjskim. Obecna nazwa miejscowości związana jest z kultem figury świętej Anny Samotrzeciej, w której na początku XVII wieku umieszczono relikwie świętej. Na przestrzeni wieków nazwa ta zmieniała się z Chełmu, Góry Chełmskiej, Góry Św. Jakuba, Jerzego, aż w końcu wykrystalizowała się nazwa Góry Św. Anny.⁸ Początki sakralnej wizji tego miejsca

---

⁸ Wzniesienie zwane obecnie Górą Św. Anny zmieniło swoją nazwę zależnie od historii i wpływów kulturowo- społecznych. Za pierwotną nazwę przyjęło się uważać nazwę Chełm, co nieodłącznie związane jest z topografią wzgórza. Nazwa mimo kolejnych zmian na nazwę Góra Św. Jerzego powraca w późniejszym czasie do konotacji ze słowem „Chełm” i w akcie fundacyjnym klasztoru franciszkanów z 16 VI 1657 roku widnieje jako Góra Chełmska. Ma to związek z legendą głoszącą, że św. Michał, pogromca szatana, na szczycie wzniesienia położył swój hełm. Inna interpretacja tej nazwy wywodzi ją ze starosłowiańskiego wyrazu "chołm",

sięgają więc czternastego wieku, kiedy to na wzgórzu powstał pierwszy drewniany kościół z inicjatywy braci Mikołaja i Krzysztofa Strzałów. Pierwsza udokumentowana wzmianka o kościele na (wtedy nazywanej) Górze Chełmskiej pochodzi z 25.czerwca 1516 roku z pisma biskupa wrocławskiego Jana V Turzo, dotyczącego przekazania przez braci Strzałkowskich wybudowanego kościoła pod opiekę proboszcza z Leśnicy.⁹ Historia kultu Świętej Anny jest bardzo burzliwa, niejednokrotnie kościół musiał być opuszczany przez franciszkanów, pożar pochłaniał materialne dobra a ludzie musieli przeżyć wojny i głód. Te wszystkie elementy historii stworzyły bardzo silnie rozwinięty i zakorzeniony społecznie kult tego miejsca. Symbole sakralne w powiązaniu z tradycją pielgrzymowania na Górę Św. Anny uczestniczą nierozdzielnie w procesie tworzenia się miejsca pamięci.

”Uroczystości kalwaryjskie i inne odpusty mają też drugą, profaniczną stronę: zwyczaj kupowania pamiątek, nie tylko zresztą dewocjonaliów, który przetrwał do dzisiejszych czasów. Ten swoisty sakralny merchandise ma, oprócz ekonomicznego, także niezaprzeczalny wymiar pamięciotwórczy, pozostaje wszak nie bez wpływu na artefaktyczną, namacalną obecność Góry Św. Anny w domach pątników, a tym samym w (nie tylko) ich zbiorowej świadomości.”¹⁰

Owiana legendami rzeźba z drzewa lipowego stanowiąca centralny symbol wiary w miejscu pątniczym jakim jest Góra Św. Anny przedstawia trzy

---

co oznacza pagórek. Ta nazwa zmieniała się w późniejszym czasie na inne, jednak nadal powiązane z istotą wzgórza. W zmiankach historycznych kronikarzy nazwa ta występuje również jako Góra Św. Jerzego oraz Sankt Georgenberg. Ma to miejsce pomiędzy pierwotną nazwą Chełm a Góra Chełmska. Z chwilą wybudowania ufundowanej przez rycerski ród Strzałów kaplicy ku czci św. Jerzego, około 1420 r., wzgórze przyjęło nazwę Góra św. Jerzego, która przetrwała do XVII w. Bardzo ożywiony kult Św. Anny Samotrzeciej oraz liczne legendy odnalezienia figury obecnej patronki tego miejsca bardzo trwale zakorzeniają nazwę Góra Św. Anny. Wzmianki o wieku i pochodzeniu figury odnajdujemy również w kronice klasztornej, według których figura oraz relikwie Św. Anny trafiły na ówczesną Górę Chełmską z Francji z klasztoru nieopodal miasta Lyon. Na wzgórze, które obejmuje swoim patronatem Św. Anna, figura przeniesiona zostaje uroczysto dopiero w 1609 roku i zostaje do dzisiaj symbolem, swoistym sacrum tego miejsca. Istota znalezienia się figury w kaplicy na Górze Św. Anny owiana była również wieloma legendami głoszonymi przez ludność zamieszkującą okoliczne tereny. Miejscowe legendy mówią o odnalezieniu figury przez rolników pracujących na polu, jak również o przywiezieniu figury przez hiszpańskiego księcia, który wracał z łupami z wojennej wyprawy. Wszystkie opowiadania, jak również faktyczne zapisy z kroniki klasztornej mają na celu przekazanie ludziom ważnej funkcji tego wzgórza jakim jest jej sakralny charakter. Por. przede wszystkim: P. Przybyła, *op. cit.*, s. 46-51; Ch. Reisch. *Historia Góry Św. Anny na Górnym Śląsku*, Franciszkańskie Wydawnictwo Św. Antoniego, Wrocław 2006, s. 35-48

⁹ Ks. J. Górecki, *Pielgrzymi szlak na Górę Św. Anny*, Instytut Górnośląski, Katowice 2004, s. 9-11.

¹⁰ Cyt. za: P. Przybyła, *op. cit.*, s. 49.

postacie- Św. Annę trzymającą na swoich rękach Jezusa i Maryję. Postać Świętej Anny jest patronką więzi rodzinnych i łączniczką pokoleń. Dzięki swojej historii i oddaniu pielgrzymów jest dziś powierniczką wielu prośb przybywających do niej wiernych. Symboliczny wymiar tej figury można upatrywać w jej patronacie. Święta Anna jest łączniczką pokoleń nie tylko w dosłownym znaczeniu, jej kult łączy tak bardzo odległe żyjące pokolenia pielgrzymów przybywających przed jej oblicze. W tym kontekście pojęcie nośnika pamięci nabiera rzeczywistego znaczenia. Figura Świętej Anny Samotrzeciej pamięta różne dzieje tego miejsca, jest strażnikiem świętości, wiary i nadaje temu miejscu wyjątkowy charakter sakralny w każdym tego słowa znaczeniu. W procesie tworzenia się świadomości zbiorowej nierozzerwalnie związanej z pamięcią zbiorową właśnie takie elementy stanowią o istocie istnienia samej pamięci. Symbole z przeszłości mające swój wydzźwięk w teraźniejszości są autentycznymi nośnikami naszych wspomnień o przeszłości, to one swoim widokiem wywołują wspomnienia, nawiązują do przeszłości. Kult figury Św. Anny Samotrzeciej rozbudował się tak prężnie dzięki swojej linearności oraz trwaniu w czasie i przestrzeni. Takie elementy scalają wizje o przeszłości i pozwalają ją kontynuować w przyszłości.

Góra Św. Anny przepełniona jest wieloma symbolami, które nadają wydzźwięk jej sakralnemu wizerunkowi. Najbardziej oczywistym symbolem jest jej topografia- góra w symbolice religijnej jest miejscem wyjątkowym, uprzywilejowanym, miejscem kontaktu i zbliżenia się do Boga. Tak więc Góra Św. Anny niesie ze sobą przekaz o byciu świętym miejscem, które łączy nasz ludzki wymiar z światem boskim. Patrząc więc z perspektywy samej topografii, odcinając wszelkie konotacje religijne można stwierdzić, że wzgórze to już ze względu na swoje położenie- samotna góra na nizinach, było predestynowane do bycia centrum religijnym. Miejsce kultu religijnego w procesie tworzenia swojego wizerunku wpływa nie tylko na sam aspekt religijny, ale również na procesy identyfikacyjne ludzi z tym miejscem. Dla pątników przybywających na Górę Św. Anny miejsce to bezsprzecznie spełnia swoją funkcję bycia miejscem świętym, ale nie tylko ze względu na tak rozbudowaną strefę sacrum, ale również dzięki sprzyjającym warunkom naturalnym, które współtworzą jej kult.

W interpretacji sakralnego aspektu tego miejsca nie jest możliwe, a raczej nawet nie powinno być, rozkładanie jej strefy sacrum na osobne elementy. Te współistniejące ze sobą części religijnej całości uzupełniają się wzajemnie i tworzą wizerunek tego miejsca. Symbolika wzgórza i figury nadają temu miejscu unikatowy charakter, jednak całokształt sfery wypełnia klasztor z zespołem kalwaryjskim i grotą Lurdzką. Niewątpliwie dla wielu ludzi to miejsce pątnicze kojarzone jest z Bazyliką, w której oddawany jest kult Św. Annie. Na przestrzeni lat można dopatrzeć się przekazywania tradycji pielgrzymowania na

Górze Św. Anny z pokolenia na pokolenie. Miejsce to tworzy element budujący tożsamość ludzi skupiających się wokół tego miejsca na przestrzeni lat. Miejsce to samo w sobie jest symbolem wiary i nasycone atmosferą świętości, ale nie tylko taka rola wynika z jego „świętego” charakteru. Miejsce pamięci, jakim bezsprzecznie jest Góra Św. Anny spełnia w istocie swojej definicji nie tylko rolę upamiętnienia ale również *lieu de memoire*¹¹

Całokształt religijnego aspektu tego miejsca ukazuje nam Górze Św. Anny jako miejsce pojednania człowieka z Bogiem, człowieka z człowiekiem, narodów i kultur. Niejednokrotnie symboliczny przekaz tego miejsca rzutuje na postawy ludzi i postrzeganie przez nich świata. Sakralność i harmonia sprawiają, że ludzie przybywają w to miejsce by nasycić się spokojem i harmonią. Obserwując tradycję pielgrzymowania przed ołtarz świętej Anny dostrzec można w jaki sposób nośniki pamięci, symbole wiary, które są obecne w tradycji od pokoleń, budują most pomiędzy przeszłością a teraźniejszością. Mimo, że wszystko wokół się zmienia znaczenie symboli pozostaje takie same, zyskuje tylko dodatkową wartość, nie traci swojego pierwotnego znaczenia, nie przekreśla przeszłości tylko ją utrwała. Każdy element wypełniający sakralną przestrzeń tej małej miejscowości stanowi o bardzo trwałej i ciągle odbudowującej się pamięci kulturowej, która rozwija się w tej przestrzeni i wypełnia charakter tego miejsca. Namacalne obiekty noszące ślady swoich czasów jakimi są symbole wiary chrześcijańskiej na Górze Św. Anny są świadkami swoich czasów i innej przestrzeni. Nośniki pamięci mają za zadanie ucieleśniać historię i przeszłość oraz roztaczać wokół siebie aureę pamięci, co w miejscach pamięci odczuwalne jest najbardziej. Proces jest ten jednak niemożliwy bez współistnienia pamięci indywidualnej i zbiorowej, dzięki którym symbole, nośniki pamięci mogą rekonstruować historię w procesie wspominania.¹² Mimo iż aspekt religijny tylko współtworzy całokształt miejsca pamięci jakim jest Góra Św. Anny, to dla wielu skojarzenia związane są właśnie z perspektywą miejsca

---

¹¹ Wbrew topograficznej sugestii terminu miejscami pamięci mogą być nie tylko miejsca geograficzne, ale również procesy i wydarzenia, postacie oraz symbole i inne fenomeny historyczne. Podniesienie pamięci zbiorowej do rangi przedmiotu badań historycznych jest punktem wyjścia nowej perspektywy, która uznaje pamięć za przedmiot badań historycznych. Koncepcja badawcza Pierre Nora charakteryzująca się zerwaniem z faktografią, linearnością i historią zdarzeniową oraz zwrotem ku zbiorowym wyobrażeniom na temat przeszłości i jej znaczeniom symbolicznym. Koncepcja ta zajmowała się badaniem historii poprzez pryzmat miejsc pamięci, analizę form i funkcji używania przeszłości dla aktualnych potrzeb. W tej koncepcji miejsce pamięci to nie tylko miejsce upamiętnienia, ale również symbol i perspektywa badawcza pamięci zbiorowej, kulturowej tworzącej się i współtworzącej to miejsce. Por. przede wszystkim: M. Saryusz-Wolska, R. Traba, J. Kalicka, *Modi memorandi Leksykon kultury pamięci*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2014, s.229-231.

¹² A. Assmann, *op. cit.*, s. 253-256

świętego i kultu religijnego. Wyjątkowość Góry Św. Anny polega jednak na tym, że kult religijny test tylko częścią budującą całokształt miejsca pamięci i tworząca tożsamość ludzi oraz Opolszczyzny. Drugim wymiarem, w którym ujawnia się perspektywa pamięci tego miejsca jest polityczno-historyczny aspekt tego miejsca, co sprawia, że kompletna interpretacja i tożsamość tego miejsca nie jest jednoznaczna.

3. Polityczno-historyczny aspekt Góry Św. Anny

Na terenie miejscowości Góra Św. Anny namacalne ślady przeszłości pozostawiły polityczno-historyczne wydarzenia, które wpływały na dalsze losy Śląska, Polski, Niemiec i Europy. Historyczno-polityczne tło sprawia, że wizerunek tego miejsca nabiera całkiem innego zabarwienia, liczne wydarzenia które pozostawiły tutaj swój widoczny ślad związane są nie tylko z świętym obliczem tego miejsca, ale również z wydarzeniami przepelnionymi walką o wolność, propagandą nazistowską i ideologią komunistyczną. Te oblicze Góry Św. Anny stanowi kontrast nie tylko w kwestii merytorycznej-sama nazwa *święta*, ale również w kontekście całej historii, której świadkiem była ta miejscowość. Świadcami przeszłości pozostawionymi dla nas po dzisiejsze czasy są amfiteatr oraz Pomnik Czynu Powstańczego. Każde z tych miejsc upamiętnia pewien kawałek historii, każdy z nich jest rezultatem doświadczeń przeszłości i jednocześnie nośnikiem tych doświadczeń. Polityczna tożsamość tego miejsca nacechowana jest ideologicznymi koncepcjami, które *ustępowały* sobie nawzajem miejsca na przestrzeni lat. Góra Św. Anny jako miejsce jedynie uczestniczyła w procesie powstawania przestrzeni pamięci i pomagała w formowaniu się jej wizerunku, systematyzowała oraz nadawała ramy czasowe. Pamięć potrzebuje materialnych odnośników, a więc właśnie takich miejsc jak Góra Św. Anny, aby istnieć w czasoprzestrzeni i przywoływać wspomnienia.

Jednym z wydarzeń, które w największym stopniu zaciążyły nad polityczną tożsamością tego miejsca były Powstania Śląskie, a najbardziej walka o Górę w trzecim Powstaniu. Te wydarzenia niejednokrotnie jako pierwsze nasuwają się w kontekście politycznych wydarzeń, w których namacalnie uczestniczyła Góra Św. Anny. W moim mniemaniu te wydarzenia jedynie zabarwiły kontekst czysto religijny jakim sławiła się Góra dotychczasowo, a „prawdziwa” tożsamość polityczna zaczęła się dopiero krystalizować. Niewątpliwie Powstania Śląskie rzutowały na religijny charakter wzgórza i zmieniły zbiorowe wyobrażenie o *świętej górze*, a zarówno literatura niemiecka, jak i polska

nie ominęły tego faktu.¹³ Po okresie Powstań Śląskich Góra Św. Anny przechodzi kolejną metamorfozę w jej postrzeganiu- nie jest to już miejsce przelewu krwi a miejsce propagandy ideologicznej. Jak pisze Piotr Przybyła w swojej rozprawie *"Annaberg to narodowy socjalizm, to duch SA!"*¹⁴ Ideologiczny wydźwięk zmaterializował się bardzo wyraźnie w przestrzeni Góry Św. Anny i stanowi po dziś dzień „pamiętkę” ideologicznej koncepcji i charakteru tego miejsca. Amfiteatr, który jest jednym z największych w Europie wybudowany został wybudowany na miejscu o nazwie Kuhtal (Krowiok). Wydobywanie wapienia ostatecznie zaprzestane zostało po I Wojnie Światowej. W roku 1934 ówczesna właścicielka tego terenu, hrabina von Francken-Sierstorf z Żyrowej sprzedała miejsce dawnego kamieniołomu Partii NSDAP. Władze niemieckie postanowiły upamiętnić Niemców poległych w 1921 roku i już w tym roku rozpoczęto przebudowę kamieniołomu na amfiteatr. Projektantami byli architekci berlińscy Franz Böhmer oraz Georg Petrich. Góra Świętej Anny jako miejsce toczących się bitw zyskała nowe znaczenie polityczne a amfiteatr oraz wybudowane nad amfiteatrem mauzoleum działało jak przeciwwaga dla katolickiej bazyliki i klasztoru franciszkanów.¹⁵ Amfiteatr powstał nie przez przypadek, ale zgodnie z założeniami *Thingstätte*¹⁶ w pobliżu klasztoru franciszkanów na Górze Św. Anny. Koncepcje architektoniczne wzorowały się na antycznych założeniach, a więc charakteryzowały się kolistym ułożeniem płaszczyzn o układzie tarasowym wokół najniższej położonej półkolistej sceny. Taka koncepcja umożliwiała stworzenie ogromnego oraz majestatycznego w swojej prostocie teatru mieszczącego do 30 tysięcy widzów. Amfiteatr na Górze Św. Anny podobnie jak inne budowane w tym czasie *Thingstätte* powstały według ujednoliconych zaleceń architektonicznych. Profesor Hubert Orłowski w „*Literaturze III Rzeszy*” nazywa te założenia sześcioma przykazaniami, które każdy budowniczy *Thingstätte* musiał przestrzegać. Kształt

---

¹³ Mam tutaj na myśli różnice w kreowaniu wizerunku polityczno-historycznego historyków polskich i niemieckich, ich faktycznych relacji, wynikających z nich różnic i interpretacji. Por. przede wszystkim: P. Przybyła, *op. cit.* s. 51-56.

¹⁴ Cyt za: P. Przybyła, *op. cit.*, s. 56

¹⁵ K. Ogiolda, Mauzoleum, co się świątynią nie stało, „*NTO*”. Nr 125, s. 8-9, 31.05-01.06.2014. Opole.

¹⁶ *Thingstätte* inaczej zwane również *Thingplätze*, to otwarte amfiteatry budowane w nazistowskich Niemczech jako miejsca wieców NSDAP, zgromadzeń żołnierzy, mężczyzn jak również miejsce przedstawień teatralnych. Idea *Thingstätte* nawiązywała w swoich założeniach do starogermańskich thingów- zgromadzeń wolnych mężczyzn poszczególnych plemion germańskich, a założenia architektoniczne odwoływały się do antycznych wzorów budowlanych. Jednym z przykładów powstałych w tym czasie *Thingstätte* na terenie obecnej Polski to amfiteatr na Górze Św. Anny. Por. przede wszystkim: H. Orłowski, *Literatura w III Rzeszy*”, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 1979, s. 201-205.

i rozmiar amfiteatru miał nawiązywać do kultowej funkcji tego miejsca¹⁷. W czasie wojny amfiteatr z okazałą estradą i postumentem flagowym był miejscem olbrzymich wieców oraz służył oddawaniu czci poległym Niemcom. Budowie amfiteatru przyswiecał cel- propaganda Adolfa Hitlera, to właśnie z tego miejsca miał przemawiać do rzeszy swoich żołnierzy. Mimo tego, że Adolf Hitler nigdy nie dotarł do tego miejsca cel stworzenia amfiteatru kojarzony jest z polityką prowadzoną przez *Führera*. Według opowiadań mieszkańców i naocznych świadków Adolf Hitler nie dotarł na uroczyste otwarcie amfiteatru z powodu złej pogody i możliwego zamachu na jego osobę. W rurach odwanających znajdować się miały się ładunki wybuchowe, które wypłynęły z powodu wielkiej ulewy w przeddzień otwarcia amfiteatru. Podejrzanych o zamach na znak ostrzeżenia innych przeciwników zrzucano ze skarpy na scenę amfiteatru. Amfiteatr jako *Thingstätte* przeznaczony był w swoich założeniach również do odgrywania scen *specyficznej nazistowskiej formy teatru*¹⁸ i na stałe wkomponował się w krajobraz kulturowy a także w krajobraz terytorialny Górnego Śląska. To miejsce wykorzystywane teraz często w celach rekreacyjnych nie oddaje już ducha tamtej surowej doktryny politycznej. Niemniej jednak miejsce to spełnia wszystkie warunki, które tak ważne były podczas przeprowadzania wieców i zgromadzeń propagandowych w tamtych czasach. Olbrzymie rozmiary, potężne schody nadają amfiteatrowi wyraz potęgi i władzy, a to przecież symbol ówczesnej doktryny politycznej. Dzięki tym cechom jakie posiada amfiteatr bardzo szybko wpisał się w bogatą infrastrukturę komunikacyjną dzięki czemu jego udział w procesach pamięciotwórczych na Górze Św. Anny jest nie do pominięcia. Po doświadczeniach wojennych 1939-1945 amfiteatr jako symbol władzy niemieckiej na Górnym Śląsku nie ma racji bytu, zostaje więc rozpoczęty proces wymazywania śladów *obcej* pamięci i wprowadzanie nowych elementów do przestrzeni kulturowo-politycznej celem kreowania *nowej* pamięci dla potomnych. Jedną przestrzeń pamięci ustąpić ma miejsca drugiej. Najprostszym procesem usuwającym ślady przeszłości jest zniszczenie nośników pamięci tej przestrzeni. Pamiętać trzeba jednak, że przeszłość to nie tylko nośniki materialne, ale również wspomnienia zapisane w pamięci indywidualnej i zbiorowej, których nie da się wymazać a już na pewno całkowicie usunąć. Przestrzenią pamięci można jednak bardzo łatwo manipulować, co na przykładzie Góry Św. Anny staje się namacalną rzeczywistością. Amfiteatr ma być od czasu powrotu pod władzę polską

---

¹⁷ H. Orłowski, *op. cit.*, s. 204-205.

¹⁸ Teatr o nacechowaniu ideologicznym oraz narodowościowym, który podczas panowania III Rzeszy służył oficjalnej propagandzie oraz polityce kulturalnej resortu Gebbelsa. Pierwsze utwory teatralne z ramienia *Thingbewegung* wystawione zostały w marcu 1933 roku. Por. przede wszystkim: H. Orłowski, *op. cit.*, s. 204-208.

polskim akcentem w przestrzeni kulturowo-politycznej. Konieczne jest więc usunięci śladów władzy i obecności Niemców w tej przestrzeni. Ten proces wydaje się prostym zabiegiem *kosmetycznym*, który wkrótce przemieni charakter amfiteatru i całej góry na korzyść ówczesnej doktryny i ideologii. Na miejscu wcześniej postawionego mauzoleum ku czci poległych niemieckich żołnierzy wybudowany został Pomnik Czynu Powstańczego ku czci polskim żołnierzom. Po przegranej przez Niemców II wojny światowej mauzoleum zostało wyburzone i ruszyły prace nad budową Pomnika Czynu Powstańczego dedykowanego polskim żołnierzom poległym w walkach powstańczych. Pomnik został zaprojektowany przez Xawerego Dunikowskiego a uroczystego odsłonięcia pomnika dokonano dnia 19 czerwca 1955 roku.¹⁹ Historia pokazuje jak proste procesy usuwania materialnych nośników zmieniają zakres pamiętania tego co już nieistotne. Dzięki pozostałym fotografiom i opowieściom znana jest nam dzisiaj historia i przekaz mauzoleum. Symboliczny wydzźwięk powstania polskiego pomnika na miejscu niemieckiego dość wyraźnie i bez kamuflażu uwidacznia chęć zmiany charakteru tego miejsca. Mimo tego, że Góra Św. Anny jest miejscem pojednania tych dwóch narodów historia powstania pomnika zawsze związana będzie z upadkiem niemieckiego mauzoleum. Nie tylko czynniki determinujące powstanie pomnika mają znaczący wpływ na charakter jego istnienia i znaczenia dla społeczeństwa, do głosu dochodzi również jego bardzo charakterystyczny wygląd. Konstrukcja pomnika składa się z czterech potężnych słupów pokrytych scenami nawiązującymi do walk o Śląsk, które łączą się architrawem. Wewnątrz pomnika umiejscowiony jest znicz ze spiżową miednicą. Na każdej z ścian pylonów widnieją cztery rzeźby, które przedstawiają kolejno górnik, rolnika, hutnika oraz Ślązaczkę z dzieckiem na ręku.²⁰ Ponad pomnikiem wyłania się z jednej strony widok na amfiteatr a drugiej na Bazylikę i klasztor franciszkanów. Jest to bardzo wymowny obraz, który uświadamia nam, jak blisko siebie egzystują wszystkie przestrzenie. Samo miejsce, jakim jest pomnik z amfiteatrem nie jest jedynym śladem wymazania przeszłości z przestrzeni politycznej Góry Św. Anny. Wraz z burzeniem mauzoleum, budową pomnika i zamianą niemieckich napisów oraz tablic upamiętniających na polskie wprowadzone zostały rytuały spotkań, wieców, które miały zagarnąć całkowicie przestrzenie pamięci na tym obszarze. Wymazywanie dawnej historii i wydarzeń politycznych musiało odbyć się nie tylko na przestrzeni materialnej ale także w przestrzeni kulturowo-politycznej. Po raz pierwszy w Polsce Ludowej polityczny wiec został zorganizowany 1 lipca 1945 roku z inicjatywy Związku Weteranów Powstań

---

¹⁹ P. Przybyła, *op. cit.*, s. 137.

²⁰ E. Pollok, *Góra Św. Anny. Śląska świętość*. Kraków: Wydawnictwo Żyrowa, 2000, s. 171.

Śląskich aby uczcić pamięć poległych żołnierzy i przywrócenie terenów Górnego Śląska Polsce.²¹ Tradycja wieców na stałe zakotwiczyła się w tradycję Polski Ludowej i amfiteatr wraz z pomnikiem były miejscem cyklicznych spotkań, wieców politycznych oraz manifestacji, które nadawały nowego symbolicznego wydźwięku Górze Św. Anny. Moim zdaniem bardzo trafnie uchwycił sens politycznego istnienia Góry Św. Anny w swoich rozważaniach Piotra Przybyła:

„Góra Św. Anny okazała się wytrychem otwierającym komunistycznym inżynierom pamięci dostęp do obcych pokładów ideologicznych: powstańczych i po części endeckich. Pozwala im w narracje o powstaniach wpisać ideologiczne kryptogramy :„wyzwoleni” i „awanturę na wschodzie”, które pominawszy ich antysanacyjny potencjał mobilizacyjny mogły też służyć legitymizacji powojennych przesunięć granic i geopolitycznych sojuszy.”²²

Ten proces zagłuszania jednych przestrzeni pamięci innymi towarzyszy historii Góry Św. Anny do dzisiaj. Wpisane do kart historii manifestacje i wiece kontynuowane od czasów niemieckich w specjalnie wybudowanym ku temu amfiteatrze zmieniają swoją formę w teraźniejszości na ”brutalniejszą”. W obecnych czasach manifestowanie tożsamości terenów Górnego Śląska, których symbolem jest Góra Św. Anny nie jest związane tylko z polityczną ideologią, która chce w wyznaczonym przez dzieje historii miejscu zaakcentować swoją obecność, ale również domaga się zawładnięcia całokształtu Góry- wychodzi poza granice przestrzeni politycznej. Obchody majowe związane z polską tradycją upamiętniania wydarzeń powstańczych w latach swojej ”światłości” manifestacyjnej kojarzone były przede wszystkim z pochodem grup mocno zaangażowanych w uświadamianie społeczeństwa o polskiej narodowości Góry Św. Anny i terenów Górnego Śląska z Bazyliki Św. Anny do Pomnika Powstańców Śląskich. Pochód związany był z bardzo wymownym zachowaniem uczestników, agresywnymi hasłami manifestacyjnymi polskość tego miejsca oraz zamieszkami wynikającymi z przebywaniem na Górze Św. Anny turystów i gości różnych narodowości. Ten etap pamięciotwórczych rytuałów polityczno-ideologicznych ustąpił miejsca skromniejszemu, a na pewno spokojniejszemu w swojej istocie obchodom upamiętniającym Powstania Śląskie, które odbywają się co roku w maju na Górze Św. Anny. Pomnik oraz amfiteatr w całej swojej potędze przypominają jednak o przeszłości i są jednym z najbardziej wymownych nośników pamięci na Górze Św. Anny. Miejsca przechowują bardzo silnie pamięć. Jak pisze Aleida Asmann miejsca posiadają wielkie znaczenie dla pamięci, nawet wtedy, gdy same

---

²¹ P. Przybyła, *op. cit.*, s. 136-137.

²² Cyt za: *Ibidem*, s. 142-143.

nie tworzą żadnej integralnej pamięci. Miejsca jako jedne z najważniejszych nośników pamięci utrwalają i uwierzytelniają pamięć, działają jak kotwica, która daje stabilność i materialne odzwierciedlenie pamięci.²³ Człowiek potrzebuje bodźca, sygnału, który naprowadza myśli w danym kierunku, łączy wydarzenia i emocje nadając życiu wydźwięk jego spostrzeżeniom a pamięć chcąc zaistnieć w przyszłości musi posiadać swoje nośniki, które pozwolą ludziom na mentalne powroty do przeszłości.

Miejsca upamiętniające burzliwą historię przepełnioną wojną i cierpieniem przenoszą nas w melancholijny stan przemyśleń o przeszłości. Ta sfera Góry Św. Anny nie da w sobie odnaleźć ciszy i harmonii, tak jak czyni to jej sfera sakralna, jej charakter uwidacznia to co dla społeczeństwa bolesne i trudne. Miejsca upamiętniające śmierć żołnierzy walczących o wolność przepełnione są żalobną aurą, duchem przeszłości, który wyznaczył przełom w doświadczeniach indywidualnych i zbiorowych. Z każdego doświadczenia wojny rodzą się różne doświadczenia, które kształtują różne pamięci o niej. Tak więc miejsce pamięci jakim jest Góra Św. Anny umożliwia każdemu inną interpretację przeszłości na podstawie nośników pamięci, które pozostały nam z tamtych czasów. Oczywiście biegu historii nie da się zmienić, ale trzeba pamiętać o tym, że miejsce pamięci przekazuje nam takie wspomnienia, jakie przekazuje nam kolektyw czyli nie faktyczną, ale zapamiętaną historię. Góra Św. Anny to niewątpliwie miejsce traumatycznej pamięci o wojnie i przelewu krwi za wolność w niedalekiej przeszłości, co czyni ją miejscem doświadczenia pokoleń jeszcze żyjących ludzi. To dla tego pokolenia Góra Św. Anny zostaje namacalnym dowodem, symbolem ideologii i historii, dla późniejszych pokoleń jest ona już miejscem pamięci innego wymiaru- wymiaru doświadczeń naszych przodków.

4. Razem czy osobno? Kontrastowy charakter miejsca pamięci

Miejsca pamięci charakteryzują się wielką mocą wzbudzania wspomnień, to na nich opiera się sztuka pamiętania. To dzięki nim mamy możliwość bezpośredniego kontaktu z minioną rzeczywistością.²⁴ Góra Św. Anny bez wątpienia jest takim miejscem, które prowokuje nas do refleksji o przeszłości. Elementem fascynującym w całym charakterze Góry Św. Anny jest fakt istnienia w jej przestrzeni dwóch bardzo odmiennych elementów - sakralnego i polityczno-historycznego. Dwa bardzo od siebie różne, wręcz wykluczające się nawzajem światy tworzą jedno małe i bardzo wymowne miejsce pamięci. Właśnie to wyróżnia Górę Św. Anny od innych miejsc pielgrzymkowych i historycznych.

---

²³ A. Assmann, *Między Historią a pamięcią. Antologia*, Warszawa 2013, s. 253-256.

²⁴ *Ibidem*, s. 169-174.

To miejsce otwiera dwie przestrzenie przeszłości i łączy w sobie każdy ich element, tworzy sieć konotacji pomiędzy nimi, co wpływa na kształtowanie się pamięci kulturowej obecnie. Jestem zdania, że to właśnie kontrast interpretacyjny i kontrast pomiędzy sferą sacrum i sferą polityczno-historyczną sprawia, że nie można przejść obok tego miejsca bez refleksji o przeszłości. Kontrast buduje tą bardzo indywidualną aurę tego miejsca. Miejsca pamięci są przestrzeniami, w których dokonały się pewne działania i które zyskały swój indywidualny charakter poprzez zaistnienie w przestrzeni doświadczeń społeczeństwa. Z takimi miejscami związane są ludzkie losy, ich wspomnienia i doświadczenia. Góra Św. Anny zawiera w sobie doświadczenia i wspomnienia ludzi, niektóre nacechowane wpływami religijnymi, a niektóre wydarzeniami historyczno-politycznymi, jednak wszystkie dotyczą jednej przestrzeni, która materializuje się w postaci tego miejsca pamięci. Nie można w bardzo konsekwentny sposób odciąć od siebie przestrzeni sakralnej i politycznej tego miejsca, ponieważ obydwie przestrzenie swoje istnienie uzależniają od siebie. Góra Św. Anny jest więc swoistym symbolem środowiska politycznego i sakralnego nierozzerwalnie ze sobą związanego topograficznie i historycznie. Mimo że te przestrzenie merytorycznie wykluczają siebie nawzajem i funkcjonują w odrębnych dla siebie dyskursach, to w kontekście miejsca pamięci stanowią równorzędne i równoważne składowe miejsca pamięci jakim jest Góra Św. Anny.

ST. ANNE'S MOUNTAIN - BETWEEN THE SACRAL SPACE
AND THE POLITICAL-HISTORICAL SPHERE

Summary

This text is about the special place called St. Anne's Mountain. The name of this place is associated with an extraordinary sanctuary visited by pilgrims from all over the world. St. Anne's Mountain was a strategic location in the past, important to both German and Polish nationalists, and today it is a very important place to the whole Europe. This place combines sacrum and historical-political past, which makes St. Anne's Mountain an exceptional place. The Composed Cultural and Natural Landscape of St. Anne's Mountain was announced one of Poland's official Historic Monuments.

Can the divergence of these two aspects be treated as an element that builds one place of remembrance or should we treat those perspectives, which are mutually exclusive perspectives, entirely separately? In the context of the place of remembrance which is, of course, St. Anne's Mountain, each of these aspects has its own place, their different character means that this place creates an original space in which the past, the present and future are very close together. Undoubtedly, the contrast causes us to see something more accurately, makes borders visible, but in the context of a place of remembrance, the contrast of history and religiosity is not a mere border separating these two elements only by a bridge that outlines the two banks, while combining them and giving us the whole of St. Anne's Mountain.